

२६. फादर विलियम बर्क

[संवत् २०५२ आश्विन १३ गते रोज ६ का दिन आयोजित समारोहमा 'सही शब्द' भन्ने ग्रन्थको लागि प्रदान गरिएको संवत् २०५१ सालको 'मदन पुरस्कार' त्यसका रचयिता फादर विलियम बर्कले ग्रहण गरेपछि व्यक्त गर्नुभएको उद्गार । यो उद्गार 'नेपाली' त्रैमासिक अङ्क १४४ बाट उद्धृत गरिएको हो ।]

सम्माननीय अध्यक्ष महोदय, माननीय मुख्य अतिथि, वरिष्ठजन, अन्य पुरस्कृत महानुभाव साथै उपस्थित हुनुभएका भाषानुरागी वर्ग !

'हामी भविष्यका भविष्यवक्ता हौं तर स्वयम्को होइनौं ।' मध्य अमेरिकाका एक आधुनिक नायकले यो घोषणा गर्नुभएको थियो; उहाँ आफ्नो देशको दुःख र अन्यायदेखि स्वतन्त्र चाहने एक शहीद हुनुहुन्थ्यो ।

अनि आज तपाईंहरूका अधि उभेर 'सही शब्द'को सुरुवात, साथै तपाईंहरूले यसलाई नचिताएको मान्यता प्रदान गर्नुभई 'मदन पुरस्कार'ले पुरस्कृत गर्नुभएको तथ्य गम्दा मलाई लाग्छ कि हामीले उँभो आउँदै गरेको यो नयाँ पीढीलाई ती सही शब्दहरूद्वारा सम्बोधन गर्नुपर्छ जसले नेपाली संस्कृति र भाषालाई उच्च दर्जा दिलाउन सकिन्छ ।

शब्द त्यो हो, जसले एउटा जीवनको अनुभव अथवा सत्यलाई उजागर गर्दछ, जसलाई म स्वयम्ले, उत्तर बंगाल अनि दार्जिलिङको पहाडहरूमा गत चालीस वर्षदिखि भोगेर 'सही शब्द'को रूपमा सम्पादन गर्न सकें ।

म क्यानाडाबाट एक तरुण यिसु-समाजी भई दार्जिलिङ आएँ १८५४ सालमा । मेरो प्रथम कार्य पन्यो सन्त मरिया कलेज खरसाङमामा नेपाली भाषा सिक्ने । अनि सुरुवातमा नै म एक खास समस्यामा परें जुन समस्या नै 'सही शब्द' तयारी गर्ने प्रेरणा बन्यो । समस्या यस्तो थियो, एउटै अर्थ बताउने शब्दहरूको बहूदो सङ्ख्या, जसले कार्यलाई अति नै गड्ढो बनायो कारण अन्य लिपिका यत्तिका शब्दहरू याद राख्ने काम निश्चय नै मेरो निम्ति गाडो थियो ।

उदाहरणतः जब म श्री लैनसिंह बाङ्गुदेल्ज्यूको उपन्यास 'मुलुकवाहिर' पढ्दै थिएँ तब पहिलो पन्नामा नै 'इन्डिया'को दोस्रो शब्द 'मुगलान' भेटेँ जवकि मेरो भरि मस्तिष्कमा त 'भारत' शब्द थियो। एक शब्दमा भन्ने हो भने, मलाई पर्यायवाची शब्दहरूको समस्या आइपुग्यो। यो समस्याको समाधान गर्नलाई मैले एउटा सानो खातामा ती शब्दहरू थुपार्न थालें, जुन खाता आज पनि मसितै छ। अनि त्यही खाता 'सही शब्द'- निघण्टुको अग्रगामी बन्यो, जसलाई मैले मेरो घर बतिसकेको नेपाली जगतलाई, नेपाली साहित्यलाई समर्पण गर्न पाउँदा मेरो छाती गर्वले फुलेको छ।

'सही शब्द'को प्रकाशनपछि, मैले अनेकानेक मानिसहरूसित सम्पर्क बनाउने अवसर पाएँ, जसका निमित्त मद्दारा 'सही शब्द'को सम्पादन नै एक आश्चर्य थियो। कारण म दूरवर्ती संस्कृतिबाट आएको हुनाले मेरो मातृभाषा नेपालीभन्दा अलग्गै छ। तसर्थ मैले बारम्बार सुन्न परेको दुई प्रश्नहरू यिनै हुन्: "तपाईं किन दार्जिलिङ आउनुभयो ? अनि कसरी तपाईंले 'सही शब्द' जस्तो निघण्टुको सम्पादन गर्न सक्नुभयो ?"

हाम्रो जीवनको प्रश्न 'किन ?', हिजो, आज र भोलिलाई पनि एक रहस्य नै रहनेछ, यो सत्य सायद यहाँहरूलाई पनि विदितै छ। तर मेरो आस्थाले बताएमुताबिक परमेश्वरले मेरो जीवनका घटनाहरूको सञ्चालन गर्नुहुन्छ अनि कति पलहरूमा बहाँले मलाई कता डोच्याउनुहुनेछ सो थाहा छैन। मेरा पिता आयरल्यान्डबाट उत्प्रवास गरी क्यानाडामा बसोबास गर्न थाल्नुभयो। तर उहाँ वेस्ट इन्डिजमा पनि रहन सक्नुहुन्थ्यो जहाँ उहाँ क्यानाडा जानुअघि, एक अन्तरराष्ट्रिय प्रसारण कम्पनी 'केबल एन्ड वायरलेस'मा कार्यरत हुनुहुन्थ्यो। यसले पनि सञ्चार माध्यमको रूपमा शब्दप्रति मेरो अभिरुचिको व्याख्या गर्न सक्छ। उहाँ हेलीफ्याक्स भन्ने सहरमा बसोबास गर्न थाल्नुभयो जहाँ एउटा यिसु-समाजी कलेज छ, त्यसकारण म त्यस समाजको सम्पर्कमा आएँ जसको आज म एक सदस्य हुँ।

यिसु-समाजमा भर्ना हुन नै एउटा परम्परासित जोडिनु हो, जुन परम्परा सुरु भयो १५४० मा, जब सन्त इग्नीसियोस लोयोला र उनका प्रथम सहचरहरूले एकजुट भई कहीं पनि, कसरी पनि परमेश्वरको इच्छानुसार सेवा गर्ने भए।

यही परम्परा पैल्याएर यिसु-समाजीहरू सत्रौँ शताब्दीमा ह्लासा काठमाडौँ भई गए। यही परम्पराले बेल्जियम देशका यिसु-समाजीहरूलाई सन् १८८८ मा दार्जिलिङतर्फ डोच्यायो, जसले प्रसिद्ध सन्त जोसेफ कलेजको संस्थापन गरे। फेरि त्यही परम्पराले नै दोस्रो विश्वयुद्धपछि क्यानाडा देशबाट यिसु-समाजीहरूलाई दार्जिलिङ ल्यायो, ठीक त्यही समयमा मैले कलेज सिध्याएर यो समाजमा भर्ना लिएको थिएँ।

जसरी अङ्ग्रेजीका प्रसिद्ध कवि टी.एस. एलियटले अनेकपल्ट भन्नुभएको छ- 'भूत नै वर्तमान हो,' अर्थात् भूत हामीभित्र आज पनि जीवित छ। काठमाडौंको इतिहासको ज्वलन्त साक्षी तपाईंहरू भएकै, म स्वयम्लाई पनि त्यसको एक हिस्सा मान्छु कारण मेरो यिसु-समाजी सहचरहरू फादर काचेला अनि कब्राल यही काठमाडौंको भूमि भई तिब्बत गएका थिए। तसर्थ भौतिक घटनाक्रम साथै विधिको विधानद्वारा नै म दार्जिलिङ आइपुगेँ।

'सही शब्द' मा राखिएको 'कसरी' प्रश्न भने कम जटिल छ: मेरो प्रशिक्षण कालमा प्रत्येक तरुण यिसु-समाजीलाई बाइबल बाहेक दुई पुस्तकहरू आफूसित राख्ने सुझाव दिइएको थियो: एक शब्दकोष, दोस्रो निघण्टु। त्यसताक निघण्टु बिना मैले स्वयम्लाई नेपाली शब्दहरूमा हराएको पाएँ। तर बिस्तारै बिस्तारै यो संस्कृति र समाजलाई केही देन दिन पाए मेरो जीवन सफल बन्नेछ भन्ने अभिप्राय: मेरो मनमा आयो कारण यही स्थान विगत कति दशकदेखि मेरो घरकै बन्न लागिरहेथ्यो।

तरै पनि मेरो जीवनमा कति मोडहरू आइपरे जसले 'सही शब्द'को पदार्पणमा ढिल्याइ ल्यायो। छ वर्ष खरसाङमा बसेपछि मलाई दार्जिलिङ जिल्लाको तराई 'गंगा गंगा'मा एक हिन्दी माध्यमको उच्च विद्यालयमा प्रधानाध्यापक नियुक्त गरिपठाए। फलत: मैले एक वर्षसम्म हिन्दी भाषाका ज्ञाता फादर बुल्केसँग राँचीमा हिन्दी भाषा सिक्न पय्यो। उनले नै मलाई भगवती चरण वर्मा लिखित सामाजिक उपन्यासहरू, जस्तै 'टेढे मेडे रास्ता' द्वारा हिन्दी साहित्यसित परिचित गराए।

उत्तर बंगालको चिया बगानी क्षेत्रमा पन्ध्र वर्षहरू बिताएपछि, म सिलिगुडीमा अर्को छ वर्षसम्म दार्जिलिङ, भुटान र सिक्किम क्षेत्रका यिसु-समाजीहरूका प्रमुख भई कार्यरत रहें। त्यहाँ जीवनको सार नै भिन्नै संस्कृति र भाषा भएकोले म पहाड र कमानदेखि छुट्टिएँ। तर विधिको विधानअनुसार त्यसताकका हाम्रा प्रमुखले मलाई फेरि एकपल्ट सन्त रोबर्ट्स उच्च विद्यालयको प्रधानाध्यापक बनाई १९८१ सालमा दार्जिलिङ पठाउनुभयो।

अनि मैले त्यहीं नै यस्ता मित्रहरू अनि सहकर्मीहरू साथै उनीहरूको प्रेरणा प्राप्त गर्न सकें, जसले ८० का दशकका कठिन परिस्थितिहरूमा पनि 'सही शब्द' को अन्तिम मनौदा तयार पार्नमा पूर्ण सहयोग दिए। त्यसकारण आजको शुभ उपलक्ष्यमा म सन्त रोबर्ट्स परिवार अनि अन्य सबैप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु जस-जसले मलाई सहयोग प्रदान गरे। यसभन्दा अधिक स्व.वीरविक्रम गुरुङ्ज्यूको नामोच्चारण गर्न आवश्यक सम्झन्छु कारण वहाँको 'पुफ रिडिङ'द्वारा नै 'सही शब्द' को तयारी सम्भव भयो। नेपाली साहित्यको एक नक्षत्र हुनुहुन्थ्यो वहाँ, डुन्नुभयो तापनि वहाँको स्मरण 'सही शब्द' ले आफ्नो छातीभरि बोकेर यात्रा गरिरहनेछ।

मेरो प्रयास शब्द केलाउने र खेलाउने महानुभावहरूलाई त्यो हतियार प्रदान गर्नु हो, जसमा लेखक, वक्ता, पत्रकार, विचारी, अध्यापक, विद्यार्थी साथै अन्यान्य मर्ने पर्छन्। कारण उनीहरूले सटीक शब्दको छनौट गरेर नै जीवनका तथ्यहरूको आफ्नो अनुभव व्यक्त गर्ने प्रयास गर्नुपर्छ। तर प्रायः नै त्यो अनुभव शब्दहरूमा पूर्णतया व्यक्त गर्नु असम्भव हुन्छ। हुन त विष्णुका सहस्र नामहरू छन् जो सबै 'सही शब्द' मा पर्ने गएका छैनन्। ती सहस्र नामहरूमध्ये कुनै पनि एक शब्दले वा हजार शब्दले पनि विष्णुको तथ्य त व्यक्त गर्न नै सकिँदैन।

म जेन बौद्ध गुरुहरूको पारम्परिक चित्रद्वारा सम्भाषणको अन्त गर्न चाहन्छु, जसले मेरो निमित्त 'सही शब्द' को सारमा प्रकाश हाल्दछ। तिनीहरू भन्छन्- "शब्दहरू जूनतर्फ सङ्केत गरिएको औलो जस्तो हो- औलोलाई मात्र हेरेर तिमीले जून देखेछैनौ।" तिनीहरू जीवनको तात्पर्य ध्यान-साधन बनाएर भन्छन्: तिनीहरूको अनुसार शब्दहरू चेतना खल्बलाउने माध्यम हुन्, वास्तवमा तिनीहरू भौतिकताबाहिर अन्य केही तथ्य देखाउने साधन हुन्।

म विश्वास राख्छु कि जसजसले पनि 'सही शब्द'का शब्दहरूको प्रयोग गर्नेछन् तिनीहरू 'उच्चतर आकाङ्क्षा' अनि भविष्यलाई सङ्केत गर्न प्रयोग गर्नेछन्, जून भविष्यबारे मध्य अमेरिकाका धर्माध्यक्ष अस्कर रोमेरोले भन्नुभयो कि हाम्रो 'स्वयमको होइन'। यही सन्दर्भमा, 'औला' अर्थात् 'सही शब्द' मुख्य छैन तर यसले सङ्केत गरेको 'जून' अर्थात् हाम्रो जीवनको वास्तविक लक्ष्य नै त्यसको अनन्त मूल्य हो।

म आफैलाई आज यहाँ उपस्थित हुन पाउनु गर्वित ठान्दछु: कारण एक विदेशीद्वारा सम्पादित सही शब्दमा तपाईंहरूले आफ्नो प्रिय भाषाप्रतिको मेरो धेरै वर्षको गुप्त एवं निरन्तर प्रयासले सिँचेको योगदानलाई मान्यता दिनु नै मेरो निमित्त ठूलो पुरस्कार हो। 'मान्यता पाउनु नै मान्यता दिने पाउनु हो' भने मदन पुरस्कार पाउनु नै तपाईंहरूलाई पाउनु हो।

अन्त्यमा, सभा अध्यक्ष, मुख्य अतिथि, वरिष्ठजन, मदन-पुरस्कार गुठी, श्री कमलमणि दीक्षितज्यू, श्री तिलविक्रम नेम्बाङ्गज्यू लगायत अन्य सबैप्रति जस-जसले 'सही शब्द'लाई मान्यता प्रदान गर्नुभयो म आन्तरिक हृदयबाट मुरीमुरी धन्यवाद टर्काउने चाहन्छु साथै भविष्यमा केही गरेर तपाईंहरूसित फेरिफेरि भेट गर्ने आशा राख्दै आफ्नो वक्तव्य यहीं शेष गर्दछु।

